

1 SKYRIUS. ISTORIKAS, ISTORIJA IR ISTORINĖ KULTŪRA

Šiame skyriuje siekiama supažindinti su pagrindiniais istoriografijos bruožais, parodyti istorijos mokslo principus, istorinio pasakojimo formų įvairumą, pasakojimų apie istorinius įvykius, asmenybes ir procesus aktualumą šiandienai.

5 tema. Istorijos šaltinių tyrimas ir teksto kūrimas – praktiškai

Pagrindiniai klausimai:

- Kaip mokykloje analizuoti įvairių rūšių istorijos šaltinius?
- Kokie yra pagrindiniai istorinio pasakojimo kūrimo etapai?

Pirmiausia – kodėl vidurinio ugdymo programoje turėtų būti mokomasi istorijos šaltinių analizės ir istorinio teksto kūrimo? Yra viena labai „žemiška“ priežastis – tai numato pagrindiniai istorijos mokymą ir mokymąsi Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje reguliuojantys dokumentai. Kokius tikslus šie dokumentai kelia baigiančiam mokyklą žmogui?

Iš „Istorijos bendrojoje programoje“ (2022 m.) nurodytų III-IV gimnazijos klasės mokinių pasiekimų, susijusių su istorijos šaltinių analize ir istorinio teksto kūrimu:

Istorijos šaltinio apibūdinimas, analizė, interpretavimas ir vertinimas	Atpažįsta skirtingus to paties įvykio, reiškinių bei proceso aprašymus šaltinyje; išskiria šaltinių teikiamos informacijos sąlygiškumą ir ribotumą; kritiškai vertina šaltinių teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja. Paaiškina šaltiniuose pateiktą netiesiogiai išreikštą informaciją, nurodo aplinkybes ar veiksnius, galėjusius lemti šaltinio turinį. Formuluoja argumentuotus istorinių įvykių, reiškinių paaiškinimus, pagrįstus šaltiniais. Pateikia kūrybišką ir kritišką šaltinio vertinimą ar požiūrį į jį.
Istorinio pasakojimo kūrimas	Kurdamas istorinį pasakojimą ar istorinės asmenybės biografiją, remiasi istoriniais šaltiniais; jų teikiama informacija grindžia savo teiginius ar išvadas. Kuria įvairių tipų tekstus (esė, santraukas, komentarus, recenzijas, biografijas), remdamasis 3–4 istorinio konteksto šaltiniais. Nurodo jų sąsajas, išsako savo požiūrį; remdamasis šaltiniais, pateikia 2–3 argumentus

Be abejo, tokie istorijos mokymosi tikslai neatsirado šiaip sau. Yra ir kitų svarbių priežasčių, pagrindžiančių šių gebėjimų reikšmę žmogaus gyvenime. Istorijos šaltinių analizės specifika, istorinio teksto kūrimo ypatumus nebūtinai turi suprasti tik tie, kurie svajoja savo gyvenimą sieti su istorija. Šie įgūdžiai yra tiesiog būtini išsilavinusiam, kultūringam žmogui. Tik tokiu atveju galima aiškiau suprasti, kuo ir kodėl skiriasi istorikų pasakojimai apie praeitį. Taip pat tampa daug aiškesnė žiniasklaidos informacija, su kuria susiduriama kasdien.

Istorijos šaltinių analizė

Pirmiausia susipažinkime su pagrindiniais plačiausiai naudojamų šaltinių analizės klausimais.

Kokią informaciją šaltinis praneša tiesiogiai? Tai yra, reikia surasti tekste tiesiogiai pranešamus faktus (datas, vardus, vietovardžius, veiksmus, ...). Reikalauja tik atidaus skaitymo, nes kartais atsakymas gali slypėti viename žodyje ar skaičiuje.

Kokią informaciją šaltinis liudija netiesiogiai? Tai yra tokie tekste pranešami faktai, kurie atsiskleidžia tik derinant su kita, jau žinoma informacija. Ši dokumento informacija gali patvirtinti,

papildyti arba paneigti jau žinomus dalykus. Reikalauja ne tik atidaus skaitymo, bet ir derinimo su turima ar vadovėlyje pateikta informacija.

Kada sukurtas šaltinis? Kartais dokumentą galima datuoti pagal nuorodą ar pavadinimą, nusakančius, iš kur šaltinis yra paimtas, kada jis sukurtas. Kartais datą galima nustatyti pagal užuominas paties dokumento turinyje, pagal tam tikrus raktinius žodžius – tekste minimus įvykius.

Koks yra šaltinio autoriaus požiūris į pateikiamą informaciją ir kokios palinkybės lėmė jo požiūrį? Iš teksto kalbos paprastai matyti, kaip autorius vertina aprašomą objektą. Jei autorius kažkam pritaria, simpatizuoja, tada aprašo teigiamai, pozityviai. Jei autorius jaučia antipatiją ar vertina neigiamai, tai tekste galima rasti ir įžeidžius, niekinančius žodžius. Jei autorius yra nurodytas, tada reikia pagalvoti apie jo gyvenimo ir veiklos detales, kurios galėjo nulemti vienokį ar kitokį požiūrį į aprašomus įvykius. Po to – patikrinti, ar žinomos šios kontekstinės detalės turi poveikį šaltinyje pateiktiems vertinimams.

Kokio tipo yra šaltinis – pirminis ar antrinis? Kiek jis yra patikimas? Pirminiam šaltiniui galioja trys pagrindiniai kriterijai: 1) jei tai yra oficialus dokumentas (sutartis, įstatymas...); 2) jei pagal pavadinimą, nuorodą ar patį tekstą galima spręsti, kad tekstą rašęs žmogus yra aprašomų įvykių liudininkas, amžininkas; 3) jei tekste kalbama pirmuoju arba antruoju asmeniu. Pirminis šaltinis nebūtinai turi būti besąlygiškai patikimas. Šaltinio patikimumu galima beveik neabejoti, jei jis yra juridinis ar tiesiog oficialus dokumentas – sutartis, įstatymas ir pan. O jei tai yra įvykio amžininkų ar net liudininkų mintys, verta prisiminti, kad jų požiūris gali būti subjektyvus. Dar mažiau patikimi antriniai istorijos šaltiniai.

Ištrauka iš Maironio baladės „Čičinskas“

Ginti žūstančios tėvynės
Nuo kazokų ir Maskvos
Stojo sūnūs. Vien negynęs
Tik Čičinskas Lietuvos.
Liaudos išrinktas balsais,
Seime riejos su visais,
Gavęs vardą išdaviko;
Nepermaldomas kitų,
Ant sumanymų aukštų
Veto velniškai užriko.
Sako, Maskvai pasidavęs!
Skleidžia Varšuva gaudus,
Kad už tai nuo priešų gavęs
Aukso kupinus puodus.

Tiesiogiai ir netiesiogiai šaltinyje pranešama ši informacija:

- kariaujama su kazokais ir Maskva, tad darytina išvada, kad aprašoma XVII a. vidurio įvykiai, kada Ukrainos sukilimą rėmė Maskva;

- Čičinskas kaip nuo Lietuvos išrinktas atstovas („Lietuvos. Liaudos balsais“) į Seimą, turima galvoje tuo metu egzistavęs ATR Seimas;

- Seime Čičinskas svarstomu klausimu pasinaudojo „veto“ teise;

- lenkai (Varšuva) jį vadina Maskvai pasidavusiu išdaviku („gavęs aukso kupinus puodus“).

Šaltinis yra antrinis, nes žinoma, jog poetas Jonas Mačiulis – Maironis gyveno daug vėliau (XIX-XX a.) už aprašomus įvykius (XVII a. vid.). Šaltinio autorius laikosi požiūrio, kad Čičinskas, užuot gynęs Tėvynę mūšio lauke, prisideda prie ATR silpnėjimo ar net žlugimo – negina žūstančios Tėvynės, „velniškai“ vetuoja gerus, galinčius pagerinti situaciją, sumanymus, nes gali būti priešų papirktas. Taigi, šiuo tekstu autorius palaiko paplitusią nuomonę, kad bajoriškoji demokratija prisidėjo prie ATR žlugimo.

Pagrindiniai dalykai, kuriuos reikia aptarti, norint įvertinti ikonografinio šaltinio teikiamą informaciją.

Iliustracijų būna įvairių. Bene populiariausios yra dokumentinės fotografijos. Paveikslai, plakatai, karikatūros taip pat gali būti istorijos šaltiniai.

Pirmiausia, reikia suvokti bendrą iliustracijos paskirtį, kontekstą. T.y. reikia nustatyti, kuriam laikotarpiui, kuriam įvykiui, kuriai valstybei, kuriems asmenims ji skirta. Kartais tai įmanoma nustatyti iš paties vaizdo. Dažnai tai leidžia suprasti įrašai pačioje iliustracijoje arba jos pateiktas pavadinimas.

Po to vyksta detalus iliustracijos nagrinėjimas. Reikia atkreipti dėmesį į iliustracijos detales. Jei vaizduojami žmonės – apranga, veido išraiška, judesiai; jei pastatai – jų simbolinė reikšmė etc. Taip

pat nepamiršti atkreipti dėmesį į kontekstą – kokios antraeilės detalės ryškėja iliustracijoje. Tarp kitų iliustracijų kiek išsiskiria *karikatūrų ir plakatų* nagrinėjimas. Juose pagrindinės idėjos dažniausiai perteikiamos įvairiausių simbolių (asmenų, daiktų, išartų žodžių) pagalba. Įvertinkime, gal vaizduojamos žymios asmenybės (Josifas Stalinas, Adolfas Hitleris, Vinstonas Čerčilis, Michailas Gorbačiovas ir kt.) reiškia ne tik patys save, bet ir jų atstovaujamas valstybes, partijas, ideologijas. Pagalvokime, ką reiškia tokie simboliai, kaip triumfo arkos, kolonos, balti balandžiai, vėzdas, sporto žaidimų inventorių ir pan.

Paskutinis savarankiškos analizės etapas – visų detalių jungimas į vieną visumą. Šiame etape galima pasvarstyti – kokia yra pagrindinė iliustracijos mintis, koks (kieno) požiūris išryškėja būtent tokiam vaizdavimui. Šališkumas, subjektyvus vertinimas visada tikėtinas karikatūrose, plakatuose, nes jų paskirtis – išreikšti tam tikrą akcentuotą požiūrį, poziciją vaizduojamų įvykių atžvilgiu. Priešingai, fotografijos dažniausiai būna nešališkos.

Virš durų „Nemokama sriuba, kava ir spurgos bedarbiams“.

Suderinus iškabos užrašą su stovinčia link įėjimo nusidriekusi didele eile žmonių, galima daryti prielaidą, kad eilę sudaro darbo netekę žmonės. Kokie tai žmonės? Pirma, įvairių rasių, nes tarp daugumos baltaodžių matome ir keletą juodaodžių. Antra, įvairių buvusių socialinių grupių atstovus, nes greta dėvinčių paprastas kepures ir vilkinčių suglamžytomis kelnėmis, matome skrybėliuotus, nepriekaištingos kokybės paltais dėvinčius ir kaklaraiščių ar net varlytę pasirišusius vyrus. Veiksmas vyksta 1931 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose, nes yra nuoroda, kad nuotrauka daryta Čikagoje. Suderinę su turima informacija apie 1929 metais prasidėjusią „didžiąją krizą“, galime daryti prielaidą, kad ji 1931 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose tikrai palietė praktiškai visus visuomenės sluoksnius.

Pagrindiniai dalykai, kuriuos reikia aptarti, norint įvertinti statistikos šaltinio teikiamą informaciją.

Panagrinėkime pagal pavyzdį:

Mažmeninės kainos Lietuvoje (litas)						
Produktai	Kiekis	1927	1931	1935	1938	1940
Bulvės	50 kg	8,7	4,1	1,2	1,7	3,3
Višta	1 vnt.	5,0	4,2	2,1	2,6	3,5
Kiauliena	1 kg	3,2	2,1	0,8	1,5	1,9
Kiaušiniai	10 vnt.	1,3	1,0	0,6	0,7	0,8
Sviestas	1 kg	5,5	4,9	2,7	3,3	3,9
Muilas	1 kg	2,2	2,3	1,5	1,6	1,7
Vyriški pusbačiai	1 pora	39,5	31,0	15,5	16,3	21,2
Plytos	1000 vnt.	160,0	134,0	70,0	74,0	79,0

Kokios tendencijos? Beveik visų produktų kainų kritimas užfiksuotas tarp 1927 ir 1931 m. (bulvės – du kartus, kiauliena – trečdaliu, kiaušiniai – ketvirtadaliu). Kritimas nesustojo ir tarp 1931 ir 1935 metų (bulvės – daugiau kaip tris kartus, vištos ir kiauliena – daugiau kaip du kartus, sviestas – pusantro karto). Pramonės gaminių kainos taip pat krito. Vėliau visų prekių kainos ėmė augti – tai liudija 1938 ir 1940 metų duomenys.

Ką rodo kainų kritimas? Jis liudija, kad egzistuoja tam tikra perprodukcija, t.y. situacija, kai prekių pasiūla yra didesnė nei žmonių galia jas pirkti. Suderinę su informacija apie 1929 m. prasidėjusią „didžiąją krizę“, galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje ji tikrai jautėsi, ir kad jos padariniai akivaizdžiai buvo matomi iki 1935 metų.

Dažniausiai pasitaiko trijų rūšių statistikos duomenys: lentelės, grafikai, diagramos. Jų pagrindinė paskirtis – atskleisti tam tikrų istorijos reiškinių pokyčius, raidos tendencijas. Mažiau problemų kelia lentelės, kuriose įrašyti skaičiai nereikalauja specialių mąstymo operacijų juos pažinti. Vienintelis dalykas – suprasti, absoliutūs ar santykiniai (kartai, procentai) dydžiai pateikti. Apie tai paprastai informuojama pačioje lentelėje ar jos pavadinime. Diagramose arba grafikuose reikia atkreipti dėmesį į mastelį. Todėl čia pirmiausia reikia suprasti absoliučius dydžius, o tik po to – aiškintis tendencijas. Nustačius pokyčių tendencijas (mažėjimas, didėjimas, augimas, smukimas), reikia pagalvoti apie kaitos priežastis arba faktorius, turėjusius įtakos tokiems pokyčiams.

Istorinio rašinio kūrimas

Istorinis rašinys – mokslinio tipo tekstas, kuriuo išreiškiamas rašančiojo požiūris į vieną ar kitą problemą, išryškinama rašančiojo nuomonė. Rašoma labai įvairiai, tačiau dažniausiai – remiantis pateiktais šaltiniais. Šaltinius reikia interpretuoti, susieti su turimomis žiniomis ir padaryti išvadas. Svarbiausi reikalavimai – pademonstruoti gebėjimą suprasti istorijos problemą, interpretuoti istorijos šaltinius, sieti juos su pateikta tema (problema) ir jais remiantis kurti istorinį pasakojimą.

Rašinio struktūra. Pageidautinos tokios dalys - įžanga (problemos kėlimas, suintrigavimas), dėstymas (problemos skaidymas dalimis, argumentacija, jos parėmimas citatomis, vaizdiniais), išvados (pagrindinis akcentas).

Įžanga Savais žodžiais paaiškinama problemos esmė, konstatuojama tezė. Pagrindinė idėja yra pateikiama viename - dviejuose sakiniuose. T.y. įvadas turi aiškiai parodyti, kas pristatoma. Įvade galima nusakyti pateiktų šaltinių ryšį su nagrinėjama problema. Galima pristatyti ir klausimo sprendimo variantus. Geras įvadas turėtų iš karto suintriguoti, sudominti.

Dėstymas Pagrindinė dalis, kurioje pagrindžiama sava idėja, parodomi kitų idėjų ar požiūrių trūkumai, išdėstomi argumentais grindžiami samprotavimai. Argumentai yra iliustracinė darbo dalis. Šioje dalyje autorius parodo ką žino apie tai, įrodo, kad žino, ir pateikia pavyzdžius. Pateikiami gerai apgalvoti ir atrinkti pavyzdžiai. Jei jų nedaug, galima pateikti išsamiau. Tai įrodys, kad autorius žino tai, ką tvirtina, ir priverčia patikėti argumentų teisingumu.

Dėstymą turėtų sudaryti pastraipos, kuriose istorijos žinios yra susijusios tam tikru loginiu ryšiu. Kiekviena pastraipa turi būti informatyvi ir struktūruota. Tai reiškia, kad kiekvienoje pastraipoje turėtų būti svarbus teiginys ir tą teiginį pagrindžiantys faktai. Faktų turėtų būti pateikta pakankamai – tai rodo, kad autorius turi užtektinai žinių ir jomis remdamasis gali atlikti analizę. Svarbu naudoti tik tuos faktus, kurie glaudžiai siejasi su gvildenama tema. Pastraipos pabaigoje galima pateikti dalinę išvadą. Norint sujungti visus išdėstytus argumentus į visumą, reikia naudoti specialius pereinamuosius žodžius (jei reikia – sakinius), pastraipos pradžioje ar pabaigoje, kad lengviau būtų dėstomąją dalį skaityti.

Išvados Jomis baigiasi rašinys. Išvadose siekiama parodyti, kad tai, kas pradžioje buvo apibrėžta ir vėliau išdiskutuota, yra iš tiesų pagrįsta. Išvados apibendrina arba dar

kartą konstatuoja pagrindinę idėją. Skaitytojas turi pajusti, kad darbas yra baigtas, kad daugiau nėra ką pridurti. To galima pasiekti susiejant pradžią ir pabaigą.

Kaip pasirengti rašinio (remiantis istorijos šaltiniais) kūrimui

1. Surinkti ir sustruktūruoti pagrindinę turimą istorinę informaciją pagal rašinio temą.
2. Atskirai išanalizuoti pateiktus šaltinius.
3. Rasti ir apgalvoti ryšius tarp šaltinių ir rašinio temos kontekste:
 - Kas sieja pateiktus šaltinius?
 - Kuo šaltiniai papildo vienas kitą?
 - Kuo šaltiniai skiriasi?
 - Ką šaltiniai pasako apie jų autorius?
 - Kas sieja šaltinius ir žinomą informaciją?
 - Kaip, kuo šaltiniai papildo turimą informaciją?
4. Sujungti šaltinių teikiamą informaciją su turimomis žiniomis.
5. Apgalvoti, kaip bus struktūruojama medžiaga

Panagrinėkime konkretų pavyzdį:

Remiantis pateiktais A, B, C šaltiniais parašyti rašinį

„Kas buvo Miuncheno susitarimas kelyje į Antrąjį pasaulinį karą – laimėjimas ar išdavystė?“

<p>A šaltinis (Iš Vinstono Čerčilio kalbos, pasakytos 1938 m. spalio 5 d. Bendruomenių Rūmuose)</p> <p>Aš nepriekaištauju mūsų dorai ir narsiai tautai už tai, kad natūraliai ir spontaniškai prasiveržė jos džiaugsmas bei palengvėjimas, išgirdus, jog to žiauraus išbandymo jai šį sykį neteks patirti, nors buvo pasirengusi atlikti savo pareigą, kad ir kiek jai tas kainuotų, ir kantriai atlaikė praėjusios savaitės įtampą. Tačiau reikia, kad ji žinotų tiesą. Reikia, kad ji žinotų, jog mūsų gynyboje buvo nerūpestingumo ir rimtų spragų; reikia, kad ji žinotų, jog mes patyrėm pralaimėjimą nekariaudami, pralaimėjimą, kurio padarinius jausime ilgą laiką; reikia, kad ji žinotų, jog mes praėjome pavojingą savo istorijos etapą, kai visa Europos pusiausvyra tapo suardyta.</p>	<p>B šaltinis (1939 m. sovietų karikatūra)</p> <p>Užrašai ant kelio ženklo: kairėje „Vakarų Europa“, dešinėje „SSRS“.</p>	<p>C šaltinis (Iš Adolfo Hitlerio kalbos 1939 m. rugpjūčio 22 d.)</p> <p>Priešas dar tikėjosi, jog Rusija, mums užkariavus Lenkiją, taps mūsų priešu. Bet jie neatkreipė dėmesio į mano sugebėjimą priimti sprendimus. Mūsų priešininkai – smulkūs kirminai. Aš juos mačiau Miunchene. Aš mačiau, jog Stalinas niekada nepriims anglų pasiūlymo. Rusija nesuinteresuota išsaugoti Lenkijos. Posūkį santykiuose su Rusija aš darau palaiptiui. Kalbėdami apie prekybinę sutartį, mes pradėjome politinį dialogą. Pasiūlėme sudaryti nepuolimo paktą. Vakar Rusija atsakė, jog yra pasirengusi sudaryti paktą.</p>
--	---	---

Pirmiausia susirenkamos istorijos kontekstinės žinios:

Kelias į Miuncheno susitarimą	Čekoslovakijos Sudetų krašte po I pasaulinio karo vokiečių bendruomenė sudarė daugumą gyventojų. Jame Hitlerio sąjungininkai kurstė neramumus dėl esančių vokiečių diskriminavimo. Todėl Hitleris reikalavo Sudetų krašto perdavimo Vokietijai. Tai nenaujas žingsnis, nes dar 1938 m., pateikęs vyriausybei ultimatumą, Hitleris užgrobė Austriją.
Miuncheno susitarimas	1938 m. (rugsėjo 30 d.) Miunchene pasirašytas Didžiosios Britanijos (Čemberlenas), Prancūzijos (Daladjė), Vokietijos (Hitleris) ir Italijos (Musolinis) susitarimas, pagal kurį Čekoslovakija turėjo perduoti Vokietijai Sudetų kraštą. Kiek vėliau (1939 m. kovo 15 d.?) Vokietija užgrobė visą Čekoslovakiją.
Nepuolimo paktas	1939 rugpjūčio 23 d. Maskvoje Vokietijos ir SSRS užsienio reikalų ministrų Ribentropo ir Molotovo pasirašyta nepuolimo sutartis bei slapti Vidurio ir Rytų Europos padalijimo protokolai. Neoficialiai vadinamas Molotovo – Ribentropo paktu. Pagal slaptuosius protokolus į SSRS įtakos sferą pateko Suomija, Estija, Latvija, rytinė Lenkija ir dalis Rumunijos (Besarabija). Vokietijos įtakon pateko Lietuva ir vakarinė Lenkija.
II pasaulinio karo pradžia	1939 rugsėjo 1 d., Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo karas. Karą Vokietijai netrukus paskelbė Prancūzija ir Jungtinė Karalystė, o rugsėjo 17 d. į karą įstojo SSRS, užpuldama Lenkiją.

Po to „ištraukiama“ informacija iš šaltinių

A šaltinis	Čerčilis parlamente įvertino Miuncheno susitarimą: a) anglai (tauta) džiaugiasi, kad karo pavyko išvengti; b) nusistovėjusi jėgų pusiausvyra buvo suardyta; c) nuolaida Vokietijai iš tikro yra Vakarų demokratijų pralaimėjimas.
B šaltinis	Sovietų Sąjungoje (nes užrašai rusų kalba) visuomenei peršama mintis, kad Vakarų Europos demokratijos nuolaidžiauja Vokietijai, tikintis, kad ši pradės ekspansiją į SSRS. Tai liudija detalės: a) automobiliu važiuojantys žmonės yra Vokietija – atpažįstamas Hitleris, matoma svastika; b) kryžkelėje stovi ir kryptį į SSRS rodo Anglija su Prancūzija – uniforminės kepurės, skėtis...
C šaltinis	Hitleris prisipažino, kad: a) artimiausias jo ekspansijos objektas yra Lenkija; b) siekia išvengti karo su SSRS ir pasiūlė sudaryti Nepuolimo sutartį; c) nebijo Anglijos ir Prancūzijos veiksmų, kurios, kaip parodė Miuncheno susitarimas, nenori kariauti; d) tiki, kad nebus karinės sąjungos tarp SSRS ir Anglijos, Prancūzijos

Tada pagal rašinio temą jungiama žinoma istorinė ir šaltinių pranešta informacija

„Laimėjimai“	a) Miunchenas gali būti vertinamas kaip Anglijos ir Prancūzijos taikos siekis, bandymas užkirsti kelią karui; b) savose šalyse vadovų veiksmai sulaukė palaikymo, nes turėjo neleisti pasikartoti Pirmojo pasaulinio karo įvykiams, neįtraukti savų piliečių į karą už svetimus (Čekoslovakijos) interesus; c) sunku tiksliai nustatyti, kas lėmė siekį – bailumas (C šaltinis) ar sąmoningas noras nukreipti agresiją Rytų kryptimi (B šaltinis);
---------------------	--

	<p>d) didžiausias laimėjimas priklausė Hitleriui, kuris Sudetus prisijungė vien tik už pažadą, kad tai bus paskutinis jo teritorinis reikalavimas;</p> <p>e) taip pat jis įgijo galimybę tuo pagrindu sudaryti laikiną sąjungą su kitu agresoriumi – SSRS.</p>
„Išdavystė“	<p>a) žodis „Miunchenas“ tapo politinės išdavystės sinonimu, nes „parduota“ Tautų Sąjungos narė, Prancūzijos sąjungininkė, nepriklausoma valstybė;</p> <p>b) Anglijos ir Prancūzijos vadovai norėjo „nuraminti“ Hitlerį ne savais resursais, o paaukodami trečiosios šalies suverenitetą ir teritorijos vientisumą;</p> <p>c) Miuncheno susitarimas įteisino Versalio sutarties reikalavimų nepaisymą.</p>

Formuluojamos galimos išvados

<p>a) nors tuomet galėjo atrodyti, kad Anglija ir Prancūzija sau laimėjo taiką, žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, Miunchene pergalę šventė Vokietija;</p> <p>b) šiandien sunku pateisinti taikos siekiui tokią panaudotą priemonę kaip mažesniųjų sąjungininkų aukojimas savos ramybės labui;</p> <p>c) „premijuodami“ Hitlerio ekspansiją, anglai ir prancūzai tik pakurstė jo apetitą, leido kelti teritorines pretenzijas kaimynams;</p> <p>d) (+ aukštesnis lygis) Miunchenas simbolizuoja diplomatijos dilemą – nuolaidžiavimas gali signalizuoti apie silpnumą ir skatinti agresiją, bet ir tvirta pozicija gali sukelti konfliktą, kurio kitaip galima išvengti;</p> <p>e) (+ ypač aukštas lygis) sunku vertinti politikus dėl vienos iš dviejų rizikų pasirinkimo, nes kuri iš jų yra didesnė, yra aiškiau tik žvelgiant atgal į istoriją nei žvelgiant į ateitį.</p>
--

Rašinys galėtų atrodyti taip:

KAS BUVO MIUNCHENO SUSITARIMAS KELIJE Į ANTRĄJĄ PASAULINĮ KARĄ – LAIMĖJIMAS AR IŠDAVYSTĖ?

1938 m. rudenį Miunchene Didžioji Britanija, Prancūzija, Vokietija ir Italija pasirašė susitarimą, pagal kurį Čekoslovakija turėjo Vokietijai perduoti Sudetų kraštą. Šis susitarimas amžininkų vertintas nevienareikšmiškai. Vieniems jis reiškė tam tikrą laimėjimą, kitų vertintas kaip išdavystė. Norint suprasti, kuris vertinimas yra teisingesnis, reikia prisiminti Miuncheno susitarimą lėmusius įvykius, susipažinti su istorijos šaltiniuose teikiamais liudijimais.

Kaip ateita iki šio susitarimo? Čekoslovakijos Sudetuose po I pasaulinio karo vokiečių bendruomenė sudarė daugumą gyventojų, o Hitlerio sąjungininkai kurstė neramumus dėl esančių vokiečių diskriminavimo. Todėl Hitleris reikalavo Sudetų perdavimo Vokietijai. Tai nenaujas žingsnis, nes dar 1938 m., pateikęs vyriausybei ultimatumą, Hitleris užgrobė Austriją.

Pasirašius Miuncheno susitarimą, Hitleris nevykdė pažado nebereikšti teritorinių pretenzijų. Kiek vėliau, 1939 m. kovo mėn. Vokietija užgrobė visą Čekoslovakiją, nuo Lietuvos atplėšė Klaipėdos kraštą. Ruošiantis karui, 1939 rugpjūčio 23 d. Maskvoje Vokietijos ir SSRS užsienio reikalų ministrai pasirašė nepuolimo sutartį ir slaptus protokolus. Neoficialiai tai vadinama Molotovo – Ribentropo paktu. Pagal slaptuosius protokolus į SSRS įtakos sferą pateko Suomija, Estija, Latvija, rytinė Lenkija ir dalis Rumunijos (Besarabija). Vokietijos įtakon pateko Lietuva ir vakarinė Lenkija. 1939 rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo antrasis pasaulinis karas. Taigi, Miuncheno susitarimas karo pradžią atitolino tik nepilniems metams.

Sprendžiant iš Čerčilio liudijimo (A šaltinis) apie prasiveržusią tautos džiaugsmą ir palengvėjimą, Anglijos visuomenė Miuncheno susitarimą vertino kaip laimėjimą, leidusį išvengti karo veiksmų. Savose šalyse vadovų veiksmai sulaukė palaikymo, nes turėjo neleisti pasikartoti Pirmojo pasaulinio karo įvykiams, neitraukti savų piliečių į karą už svetimus (Čekoslovakijos) interesus. Tačiau šis anglų politikas asmeniškai susitarimą laikė Vakarų demokratijų pralaimėjimu, nes buvo suardyta nusistovėjusi jėgų pusiausvyra. Po metų, kai Vokietija įsiveržė į Lenkiją, britų visuomenė suprato, koks teisus buvo Čerčilis.

Sovietų Sąjungoje Miuncheno susitarimas buvo suprantamas kaip Vakarų Europos demokratijų nuolaidžiavimas Vokietijai, tikintis, kad ši pradės ekspansiją į SSRS. To metų sovietų karikatūroje (B šaltinis) pašiepiami Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos vadovai, rodantys Hitleriui tolesnę jo ekspansijos kryptį. Iš tikro, sunku tiksliai įvertinti, nustatyti, kas lėmė siekį – nenoras kariauti patiems ar sąmoningas noras nukreipti agresiją Rytų kryptimi.

Hitleriui Miunchenas laikytinas dideliu laimėjimu. Visų pirma, todėl, kad Sudetus jis prisijungė tik už niekam vertą pažadą, kad tai bus paskutinis jo teritorinis reikalavimas. Be to, jis isitikino Vakarų Europos valstybių nenoru ar nepasiruošimu kariauti (C šaltinis). „Premijuodami“ Hitlerio ekspansiją, anglai ir prancūzai tik pakurstė jo apetitą, leido kelti teritorines pretenzijas

kaimynams. Neslėpdamas, kad jo artimiausias ekspansijos objektas bus Lenkija ir įsitikinęs, kad sąjunga tarp Vakarų Europos ir SSRS negalima, Hitleris pasirūpino užsitikrinti pastarosios valstybės parama.

Kokias galima padaryti išvadas? Nors gali atrodyti, kad Anglija ir Prancūzija kuriam laikui sau laimėjo taiką, tačiau pergalę Miunchene šventė Vokietija. Miuncheno susitarimas įteisino Versalio sutarties reikalavimų nepaisymą. Pats žodis „Miunchenas“ labiau panašus į politinės išdavystės sinonimą, nes buvo išduota nepriklausoma valstybė, Tautų Sąjungos narė, Prancūzijos sąjungininkė. Šiandien sunku pateisinti taikos siekiui panaudota priemonė – mažesnio sąjungininko aukojimą savos ramybės labui. Ypač atsimenant ir tai, kad nuolaidžiavimas agresoriui anaiptol nesustabdė karo, pareikalavusio milijonų žmonių aukų. Todėl Miuncheno susitarimą galima vertinti kaip išdavystę, įvykdytą kelyje į Antrąjį pasaulinį karą. Suprantama, kad tokią išvadą lengviau padaryti žvelgiant į praeitį šiandien, kai yra žinoma apie netrukus prasidėjusius reikšmingus įvykius – Antrąjį pasaulinį karą.